

УДК 159.923

Кононенко А. О.

кандидат психологічних наук, доцент

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ

Стаття присвячена виділенню основних структурних компонентів моделі самопрезентації особистості як найбільш узагальненої, іманентної та мультисуб'єктної парадигми, що позначає систему підтверджень образу Я суб'єкта та підтримки самооцінки як усвідомлюваний або неусвідомлюваний процес, який здійснюється активним суб'єктом та в системі особистісних орієнтирів займає проміжне положення між соціальним та внутрішньопсихологічним в структурі особистості.

Ключові слова: психічний, психологічний, структурно-функціональна модель, конструкт, мультисуб'єктний конструкт, базисний горизонт.

Для побудови структурно-функціональної моделі самопрезентації особистості важливим, на наш погляд, виступає уточнення термінологічного інструментарію, зокрема диференціація понять «психічний» і «психологічний», чого безсумнівно потребує логіка побудови нашого дослідження. Оскільки ми припускаємо, що концептуально модель самопрезентації може складатися з двох рівнів: диференціально-психофізіологічного (нижчого, базового, який забезпечує стійкість обраного стилю самопрезентації, його унікальність) та диференціально-психологічного (або особистісного, який містить особистісні, соціокультурні компоненти та забезпечує якісну, змістовну своєрідність стилю самопрезентації), то, відповідно, методологічно значущим для нас виступає систематизація цих двох понять. Ми згодні з Н. В. Беломестною, яка наголошує, що поняття «психіка людини» (та його дериват — «психічний») означає психіку, перш за все, у її біологічних детермінантах [1]. Другий рівень, психологічний, припускає ті властивості людини в їх психосоматичній єдності, які сформовані і виявляються в процесі соціальної взаємодії, причому як в онто-, так і у філогенезі.

Разом з тим вибір системного підходу як однієї з методологічних основ припускає не тільки визнання за психікою таких якостей, як цілісність, організованість, структурність, ієрархічність і т. д., але й розкриття того, в якому саме вигляді і формах ці системні властивості виступають в дослідженні такого конкретного явища, як модель самопрезентації особистості — це і складає, власне, основне завдання втілення системного підходу в наше дослідження [3].

Створення диференціальної моделі самопрезентації особистості передбачає формулювання узагальнених методологічних рівнів дослідження. Виділені рівні задають основний вектор розуміння призначення та функціону-

вання диференціальної моделі самопрезентації; дозволяють в подальшому на конкретно-науковому рівні чіткіше структурувати складові означеної моделі та їхню роль в процесі життєдіяльності особистості.

Перший рівень умовно можна назвати рівнем доцільової спрямованості, оскільки він створює своєрідний «базисний горизонт», який складається зі стійких, біологічно обумовлених характеристик особистості, та забезпечує становлення неусвідомлюваних стратегій і способів побудови власної поведінки. Індивідуально-базисний горизонт усвідомлюється суб'єктом як неорганізоване і нерозчленоване майбутнє, таке, що є однорівневим переліком актуальних завдань. Рівень доцільової спрямованості актуалізує суб'єктивний початок у структурі особистості.

Другий рівень може бути умовно названий рівнем індивідуальних цілей особистості, і основною його особливістю є формування цілей самоподання, що відрізняються узагальненістю, інтегральністю відносно конкретних способів та стилів самопрезентації.

Для рівня індивідуальних цілей особистості важливим та, фактично, основним виступає суб'єктний аспект — тобто зміст цілі орієнтований перш за все на стан самого суб'єкта, який може бути досягнутий в результаті використання певної моделі самопрезентації.

Третій рівень ми назвали рівнем цільового планування стилю самопрезентації, який характеризується тим, що в результаті набуття досвіду та усвідомлення власних потреб та бажань суб'єктом здійснюється планування можливостей власної самопрезентації, ініційоване життєвими цілями, суб'єктом формується система окремих цілей і пов'язаних з ними окремих завдань самопрезентації, в якій враховуються як наявні в його розпорядженні засоби, так і ті, які повинні бути створені.

Саме на третьому рівні формується план конкретних дій щодо самопрезентації, який представляє собою синтез цілей і засобів їх досягнення, організований у вигляді ієрархічної структури з різним ступенем складності як по вертикалі, так і по горизонталі. Ступінь узгодженості і скоординованості цілей самопрезентації та відповідних їм планів виражає цілісність особистісної моделі.

В процесі розгортання самоподання особистості на основі виділених рівнів суб'єктом створюється індивідуальна та неповторна програма поведінки, що конкретизує шляхи і способи досягнення основної мети — створення стійкої моделі самопрезентації.

Під моделлю в контексті нашого концептуального підходу до самопрезентації ми розуміємо цілісність окремих елементів, що володіє наступними ознаками: структурованим зв'язком елементів між собою, цілеспрямованістю системи, інтегрованістю елементів в єдине ціле, тривалістю існування, стабільністю і рівновагою, відмежованістю від навколишнього середовища, з яким система може вступати у регулярні відносини.

Структурно-функціональна модель самопрезентації особистості — це найбільш узагальнена, іманентна та мультисуб'єктна парадигма, що позначає систему підтверджень образу Я суб'єкта та підтримки самооцінки як усвідомлюваний або неусвідомлюваний процес, який здійснюється ак-

тивним суб'єктом та в системі особистісних орієнтирів займає проміжне положення між соціальним та внутрішньопсихологічним в структурі особистості.

Виходячи з цього іманентність моделі самопрезентації дозволяє розглядати її як внутрішню властиву суб'єкту, таку, що виникає з його природи, а мультисуб'єктність моделі самопрезентації підкреслює спрямованість її впливу на інших суб'єктів.

Ми розглядаємо стилі самопрезентації як єдність та взаємозв'язок різнорівневих та певним чином підпорядкованих особистісно-індивідуальних властивостей суб'єкта, серед яких провідна роль належить індивідуальним, природним властивостям.

Відповідно, узагальнена модель самопрезентації може складатися з двох рівнів: диференціально-психофізіологічного (нижчого, базового, який забезпечує стійкість обраного стилю самопрезентації, його унікальність) та диференціально-психологічного (або особистісного, який містить особистісні, соціокультурні компоненти та забезпечує якісну, змістовну своєрідність стилю самопрезентації).

Узагальнена, транстеоретична диференціальна модель самопрезентації суб'єкта освітньої діяльності може містити в собі десять процесів зміни, які по-різному беруть участь на різних стадіях її становлення:

1) зростання усвідомлення — збільшення інформації про власну особистість;

2) явне полегшення — оцінка того, що людина відчуває та мислить про себе;

3) самозвільнення — вибір та прийняття рішення діяти, віра у здібність змінюватися;

4) перевиховання — можлива заміна для небажаної поведінки;

5) контроль за стимулами — уникнення або протистояння стимулам, які провакують небажану поведінку;

6) управління підкріпленням — заохочення себе самого або заохочення з боку оточуючих щодо здійснення змін;

7) взаємовідносини, що допомагають — відкритість та довіра щодо обговорення проблем з людиною, яка імпонує;

8) явне полегшення — відчуття та вираз власного ставлення до проблеми та способів її розв'язання;

9) переоцінка оточення — оцінка того, як стиль самопрезентації впливає на оточення;

10) соціальне звільнення — зростання можливостей у суспільстві у зв'язку з відмовою від небажаної поведінки [4].

Дана транстеоретична модель є універсальною та дозволяє виявити відповідність способів самопрезентації конкретній ситуації, особливості індивідуального впливу суб'єкта, можливість економії особистісних ресурсів, готовність суб'єкта до інтерації та оцінювання наслідків.

При розробці структурно-функціональних диференціальних моделей самопрезентації суб'єктів освітньої діяльності ми виходимо з наступних міркувань.

Модель самопрезентації розглядається як замкнена система, структурні компоненти якої об'єднуються в єдине ціле складними багаторівневими зв'язками і відносинами. Ці зв'язки і відносини впливають один на одного і на ефективність дії моделі самопрезентації.

Для побудови моделі самопрезентації необхідно виділити основну одиницю аналізу. Л. С. Виготський ставив до одиниці аналізу певні вимоги [2]. По-перше, одиниця — мінімальне утворення, що володіє усіма основними властивостями, притаманними цілому; по-друге, одиниця аналізу володіє певною структурою, та, по-третє, ця структура не є калькою зі структури цілого, як і одиниця не є зменшеною копією цілого. Л. С. Виготський розглядає структурну одиницю як згорнуту і трансформовану структуру цілого. Структура цілого представлена в структурі одиниці аналізу потенційно як можливість розвитку, розгортання з одиниці цілого. Одиниця аналізу виступає у певному значенні і універсальною складовою цілого.

На думку В. О. Ганзена, головною задачею наукового дослідження будь-яких сторін психічного життя особистості є проведення структурного аналізу отриманих множин та їхніх характеристик [3]. Здійснюється цей аналіз, згідно системному підходу, через певне відношення між окремими одиницями аналізу, які в сукупності дають уявлення про її структуру. В процесі структурного аналізу виявляються наступні основні характеристики психічних компонентів цілісного явища, які виступають одиницями аналізу та витікають з самої природи об'єкту:

- рівність, співпадаюча з рівністю загальної моделі самопрезентації;
- суб'єктивність — об'єктивність і
- ступінь узагальненості (загальні, особливі, індивідуальні властивості і характеристики).

Одиницею аналізу в контексті нашого концептуального підходу постає категорія індивідуально-особистісного конструкту, під яким ми розуміємо інтеграційні системи різного рівня складності, до складу яких входять вторинні, менш складні індивідуально-особистісні утворення. Саме індивідуально-особистісний конструкт, діючи як єдиний механізм, обумовлює унікальність та неповторність самопрезентаційної поведінки суб'єкта, його взаємини з навколишнім світом і ставлення до самого себе і до обраної моделі.

Основними індивідуально-особистісними конструктами, що складають диференціальну складнопідпорядковану модель самопрезентації особистості, виступають:

- індивідуальний конструкт;
- індивідуально-мультисуб'єктний конструкт;
- особистісний конструкт;
- особистісно-мультисуб'єктний конструкт.

Кожен з виділених конструктів, виконуючи певну функцію у загальній моделі самопрезентації, може бути базовим або координаційним — базовий конструкт акцентує увагу на універсальності симптомокомплексів, які

входять до нього, а координаційний розкриває ступінь занурення симптомокомплексу в процес суб'єкт-суб'єктних відносин (ми називаємо його мультисуб'єктним конструктом).

Узагальнена концептуальна модель самопрезентації особистості проілюстрована рисунком 1.

На основі кожного з означених конструктів формується симптомокомплекс, тобто сукупність взаємопов'язаних психологічних характеристик, які входять у семантичне поле поняття «самопрезентація особистості».

Перший, **індивідний конструкт**, є універсальним та містить симптомокомплекс властивостей психіки, що відносяться до темпераменту (емоційність, психомоторика, пластичність).

Другий, **індивідно-мультисуб'єктний конструкт**, є координаційним, заломлює властивості психіки, що відносяться до темпераменту через суб'єкт-суб'єктну систему координат (соціальна емоційність, соціальна психомоторика, соціальна пластичність).

Третій, **особистісний конструкт**, є універсальним та містить симптомокомплекс типів характеру та особливостей мотивації.

Четвертий, **особистісно-мультисуб'єктний конструкт**, містить симптомокомплекс індивідуальних мультисуб'єктних установок, особливостей агресивності і конфліктності та індивідуальні стрес-долаючі стратегії.

Вважаємо за необхідне відмітити, що усі виділені конструкти та симптомокомплекси, що входять до їхньої структури, знаходяться між собою у відношеннях включення, тобто вони поглинають та якісно підсилюють один одного.

Ці чотири фундаментальні конструкти реалізуються та еволюціонують у трьох блоках психіки — когнітивному (репрезентативна функція), психомоторному (інтерактивна) та інтегративному (регуляторна), а енергетичну стимуляцію усієї моделі здійснює блок активаційно-афективних психічних станів та базовий емоційний фон суб'єкта.

Таким чином, під моделлю розуміється цілісність окремих елементів, що володіє такими ознаками, як структурований зв'язок елементів між собою, цілеспрямованість системи, інтегрованість елементів в єдине ціле, тривалість існування, стабільність і рівноважність, відмежованість від навколишнього середовища, з яким система може вступати у регулярні відносини. Структурно-функціональна модель самопрезентації особистості — це найбільш узагальнена, іманентна та мультисуб'єктна парадигма, що позначає систему підтверджень образу Я суб'єкта та підтримки самооцінки як усвідомлюваний або неусвідомлюваний процес, який здійснюється активним суб'єктом та в системі особистісних орієнтирів займає проміжне положення між соціальним та внутрішньопсихологічним в структурі особистості.

Основними індивідно-особистісними конструктами, що складають диференціальну складнопорядковану модель самопрезентації особистості, виступають індивідний, індивідно-мультисуб'єктний, особистісний та особистісно-мультисуб'єктний конструкти. Кожен з виділених конструктів, виконуючи певну функцію у загальній моделі самопрезентації, може бути базовим або координаційним.

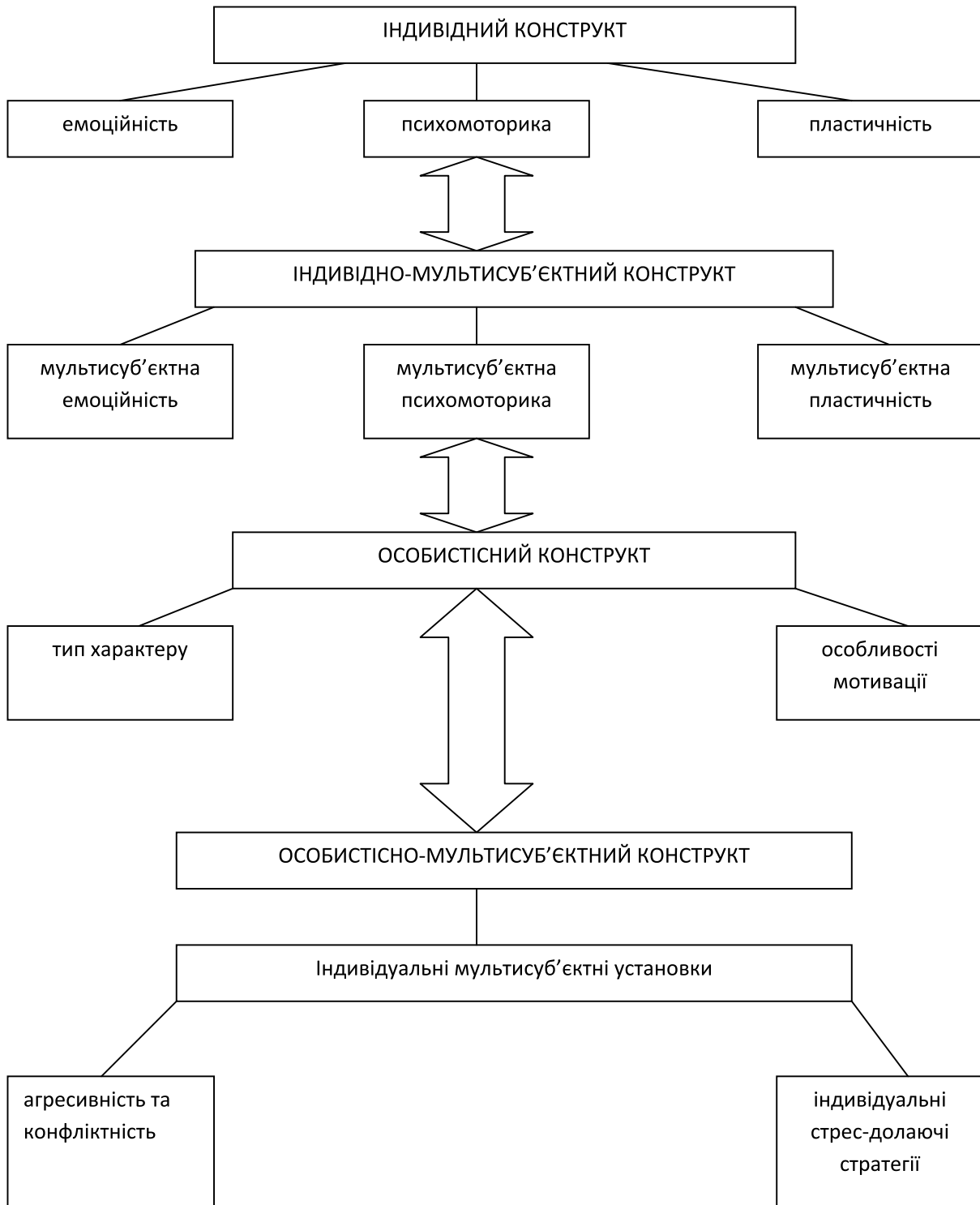

Рис. 1. Структурно-функціональна модель самопрезентації особистості

Список літератури

1. Беломестнова Н. В. Индивидуальность человека как интегративная категория / Беломестнова Н. В. // Интегративный подход в психологии. — СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2003. — С. 70–90.

2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: [В 6 т.] / Л. С. Выготский. — М.: Педагогика, 1982. — Т. 4: Детская психология. Педология подростка. — 432 с.
3. Ганзен В. А. Системные описания в психологии /Ганзен В. А. — Л.: Изд-во Ленингр.ун-та, 1984. — 176 с.
4. Прохоров А. В. Транстеоретическая модель изменения поведения и ее применение /Прохоров А. В., Велисер У. Ф., Прочаска Дж.О.//Вопросы психологии. — 2001. — № 6. — С.113–122.

Кононенко А. А.

кандидат психологических наук, доцент

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

**ОСНОВНЫЕ КОМПОНЕНТЫ СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ
МОДЕЛИ САМОПРЕЗЕНТАЦИИ**

Резюме

Статья посвящена выделению основных структурных компонентов модели самопрезентации личности как наиболее обобщенной, имманентной и мультисубъектной парадигмы, которая означает систему подтверждений образа Я субъекта и поддержки самооценки как осознаваемого или неосознаваемого процесса, осуществляемого активным субъектом и в системе личностных ориентиров занимающего промежуточное положение между социальным и внутриспсихологическим в структуре личности.

Ключевые слова: психический, психологический, структурно функциональная модель, конструкт, мультисубъектный конструкт, базисный горизонт.

Kononenko A. A.

Candidate of psychological science, assistant of professor

Odessa I. I. Mechnikov national university

**BASIC COMPONENTS STRUCTURALLY TO FUNCTIONAL MODEL
OF SELF-PRESENTATION**

Summary

The article is devoted the selection of basic structural components the model of psychological personality as the paradigm, which means the system of confirmations of appearance I subject and support of self-appraisal as the realized or unrealized process, carried out an active subject and in the system of personality occupying intermediate position between social and inner-psychological in the structure of personality, most generalized, immantial and multisubject.

Key words: psychical, psychological, structurally functional model, construct, multisubject конструкт, base horizon.